

16. Pechko L.P. Nakoplenie i aktivizaciya kul'turnogo i estetiko-hudozhestvennogo opyta v pedagogicheskom processe (srednij i starshij vozrast). [Accumulation and activation of cultural and aesthetic-artistic experience in the pedagogical process (middle and older age)]. *Esteticheskij opyt lichnosti kak uslovie osvoeniya kul'tury v obrazovatel'nom processe shkoly i vuza: sbornik nauchnyh trudov*. Moskva, 2003. S. 125–143.
17. Psihologiya [Psychology]: navchal'nij posibnik / nauk. red. O. V. Vinoslavs'ka. Kiïv : INKOS, 2005. 351 s.
18. Rodzhers K. Vzglyad na psihoterapiyu. Stanovlenie cheloveka. [A look at psychotherapy. Becoming a man]. Moskva : Progres, 1994. 480 s.
19. Sidorova V. Tanec risunka, golos linii, poeziya zhizni. Intermodal'naya terapiya ekspressivnymi iskusstvami. [The dance of the drawing, the voice of the line, the poetry of life. Intermodal Expressive Arts Therapy]. Moskva : Genezis, 2018. 440 s.
20. Yum D. Issledovaniya o chelovecheskom razumenii. [Research on the human mind]. Moskva : Progress, 1995. 240 s.
21. Yakobson P.M. Psihologiya chuvstv i motivacii: izbrannye psihol. trudy [The psychology of feelings and motivation] / red. E.M. Borisova. Moskva: Mosk.psihol.-soc. In-t; Voronezh : MODEK, 1998. 304 s.

УДК 378:796.011

DOI 10.31652/2415-7872-2021-67-51-59

ІРИНА ХОЛКОВСЬКА

orcid.org/0000-0002-2498-1902

irholk@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ВЛАДИСЛАВ МИХАЙЛОВ

студент магістратури

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДО ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті проаналізовано феномен ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до занять фізичною культурою. З'ясовано, що дослідники проблем фізичної культури і її формування в умовах вищої школи виокремлюють цінності, дотримуючись двох підходів. Перший пов'язаний з використанням основних ланок педагогічної діяльності, коли визначаються чотири групи цінностей: цілі, способи, мотиви, результати в їх логічному взаємозв'язку. Другий ґрунтується на схемі взаємозв'язків основних компонентів поняття «фізична культура»: свідомість, почуття, воля, мотиви, інтереси, поведінка. Пропонується ґрупувати прояви ставлення студентів до цінностей фізичної культури залежно від змісту їх об'єктів. У зв'язку з цим, основними ознаками типології ставлення до цінностей фізичної культури виступають свідомість, почуття інтересу і поведінка, що фактично відтворюється в умовах освітнього процесу в закладі вищої освіти. У структурі ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури виокремлено три компоненти (когнітивний, емоційно-вольовий, поведінковий), зміст яких розкривається у статті. Розглядаються критерії сформованості ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури, якими виступають його зміст і діяльнісні характеристики. Зміст ціннісного ставлення студентів до фізичної культури відображає конкретні мотиви, ціннісні орієнтації і цілі особистості. Діяльнісні характеристики ціннісного ставлення студентів до фізичної культури відображають міру інтеріоризації її актуалізації цінностей та їх вплив на особистісний і професійний розвиток майбутнього вчителя. Виявлені об'єктивні зовнішні і суб'єктивні внутрішні чинники, що диференційовано впливають на формування ціннісного ставлення студентів до фізичної культури. Для більшості зовнішніх чинників характерний різноплановий вплив на ставлення студентів до фізичної культури залежно від форми організації фізичного виховання у педагогічному закладі вищої освіти. В оцінці ролі суб'єктивних чинників важливим є врахування впливу фізкультурно-спортивної діяльності на духовно-інтелектуальну сферу студентів.

Ключові слова: ціннісне ставлення, фізична культура, майбутні вчителі, цінності фізичної культури.

IRYNA KHOLKOVSKA

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Ostrozhsky street, 32, Vinnitsia

VLADYSLAV MYKHAILOV

master's degree student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Ostrozhsky street, 32, Vinnitsia

VALUE ATTITUDE OF STUDENTS OF THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY TO PHYSICAL CULTURE AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article analyzes the phenomenon of value attitude of students of the Pedagogical University to physical education classes. It was found out that researchers of the problems of Physical Culture and its formation in higher education identify values, adhering to two approaches. The first one is related to the use of the main links of pedagogical activity, when four groups of values are defined: goals, methods, motives, results in their logical relationship. The second one is based on the scheme of interrelations of the main components of the concept of "physical culture": consciousness, feelings, will, motives, interests, behavior. The article suggests grouping the manifestations of students' attitude to the values of Physical Culture depending on the content of their objects. In this regard, the main features of the typology of attitude to the values of Physical Culture are consciousness, a sense of interest and behavior, which is actually reproduced in the conditions of the educational process in a higher education institution. In the structure of the value attitude of students of the Pedagogical University to Physical Culture, three components are identified (cognitive, emotional-volitional, Behavioral), the content of which is revealed in the article. The article considers the criteria for the formation of the value attitude of students of a Pedagogical University to physical culture, which are its content and activity characteristics. The content of students' value attitude to physical culture reflects specific motives, value orientations and goals of the individual. Activity characteristics of students' value attitude to physical culture reflect the degree of interiorization and actualization of values and their impact on the personal and professional development of the future teacher. Objective external and subjective internal factors that differentially affect the formation of students' value attitude to physical culture are identified. Most external factors are characterized by a diverse influence on the attitude of students to physical culture, depending on the form of Organization of physical education in a pedagogical institution of Higher Education. In assessing the role of subjective factors, it is important to take into account the impact of Physical Culture and sports activities on the spiritual and intellectual sphere of students.

Keywords: value attitude, physical culture, future teachers, values of physical culture.

Процес організаційно-структурних і змістовних перетворень у вищій школі зумовив активізацію гуманізуючих і культуротворчих функцій, реалізація яких знаходить відображення в розвитку особистості майбутніх учителів. Істотна роль у цьому розвитку належить фізичному вихованню як цілісному педагогічному процесу. Відповідно виникла необхідність у створенні умов для формування фізичної культури студентів, що виступає складовою частиною їхньої загальної і професійної культури і найважливішою якісною характеристикою особистісного розвитку, що визначає спосіб і міру реалізації сутнісних сил і здібностей майбутніх учителів.

Найбільш продуктивним підходом до розробки цієї проблеми є дослідження внутрішніх резервів активності особистості студентів педагогічного університету як суб'єктів освітньої і професійної діяльності. Одним з основних джерел активності особистості є мотивація, – цінність, що надає процесу фізичного виховання діяльній спрямованості і суб'єктивної значущості. В зв'язку з цим, формування фізичної культури майбутніх учителів – це, передусім, проблема виховання мотиваційно-ціннісного ставлення до неї. Аналіз освітньої і виховної практики у вищій педагогічній школі показує, що найуразливішою в ній сферою є проблема формування позитивного й активного ставлення студентів до фізичної культури. Негативні явища в цій сфері зберігають стійку тенденцію, що знаходить вираження в декларативному і реальному поведінковому ставленні до фізичної культури, яке відображається на стані здоров'я, фізичному розвитку самих студентів і їхній підготовленості до відповідного виховання учнів, їх ціннісних орієнтаціях, турботі про фізичне і психічне благополуччя власне і вихованців.

Питання ціннісного ставлення в діяльності і поведінці були предметом аналізу у працях Л. Архангельського, В. Галузяка, А. Ільченко, Я. Клибанівського, Н. Корж, О. Леонтьєва, В. Мерліна, В. М'ясищева, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе, М. Ярмаченка та ін. В їхніх працях розглядаються характеристики потреб, мотивів і цілей особистості, розкриваються деякі механізми їхнього формування. Велике значення для розуміння їхнього впливу на особливості педагогічної діяльності мають праці О. Дмитренко, В. Ільїна, В. Кан-Каліка, Н. Кузьміної, В. Лісовського, В. Мудрика та ін. У той же час, ціннісне ставлення студентів до фізичної культури є найменш вивченим питанням у сучасній психології та педагогіці. Лише побічно ця проблема була відображена в працях В. Бауера, В. Бальсевича, М. Віленського, Р. Печенюк та ін.

Формування ставлення майбутніх учителів до фізичної культури є невід'ємною частиною професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічного університету і засобом формування різнобічно розвиненої особистості. Для досягнення цієї багатоаспектної мети в педагогічному закладі вищої освіти враховується вплив різних чинників і створюються відповідні умови.

Мотиваційно-ціннісне ставлення відображає внутрішню позицію особистості, що обумовлює певну структуру її ставлення до дійсності, оточення, самої себе і набуває вигляду психологічно оформленого оцінного судження. Ставлення до цінностей фізичної культури набуватиме позитивної мотивації за умови трансформації зовнішніх стимулюючих впливів на особистість студента у внутрішні спонукальні сили як спосіб «привласнення», інтеріоризації духовних цінностей, вироблених людством у сфері фізичної культури [5].

Проте, як показує аналіз практики підготовки майбутніх фахівців у педагогічному університеті, проблема формування позитивного ставлення до різноманітних цінностей фізичної культури є складним, дійсно безперервним і суперечливим процесом, перебіг якого залежить від різних чинників, які необхідно враховувати в освітньому процесі. Врахування впливу різних чинників на особистість студента в процесі формування ставлення до цінностей фізичної культури набуде ефективності за умов усвідомлення сутності, змісту та структури цього ціннісного ставлення.

Зміст і структура ціннісного ставлення майбутнього вчителя до фізичної культури задаються тими її цінностями, що об'єктивно для неї властиві. Природно, це пов'язано з аналізом певних типів ставлення студентів до цінностей фізичної культури. Ставлення до цінностей фізичної культури є атрибутом професійно-педагогічної діяльності вчителя будь-якого фаху. З урахуванням цього, доцільно зупинитися детальніше на аналізі категорії «цінність», а потім на змісті ставлення до них сучасних учителів.

Під змістом цінностей фізичної культури розуміються особливості компонентів культури, перш за все, свідомості, відчуттів і поведінки, що дозволяють людині задовольняти свої потреби і слугують орієнтирами соціальної і професійної активності, спрямованої на досягнення суспільно значущих цілей. Цінності набувають педагогічного сенсу, коли людина їх «бачить», коли вони викликають у неї ціннісне спрямування [13, с. 514.]. Цінності різних сфер життєдіяльності людини, у тому числі і професійної, досить докладно досліджені педагогами і психологами Л. Архангельським, О. Дробницьким, В. Мудриком, Б. Шияном та іншими. Великий вплив на перші педагогічні дослідження мали праці філософа В. Тугарінова.

Фізична культура є складним компонентом професійної культури вчителя. У його педагогічній діяльності вона є важливим чинником розвитку цілісності особистості як самого педагога, так і його вихованців. Л. Архангельський поділяє цінності на матеріальні та духовні залежно від характеру потреб і способів їх задоволення. Духовні цінності, у свою чергу, поділяються на пізнавальні, наукові, естетичні, художні, моральні. Пізнавальні і наукові цінності відображають істину пізнання об'єктивної реальності, естетичні і художні – красу, моральні – почуття обов'язку, совість, гідність [1, с. 41-42].

Цінності трудової діяльності знаходять своє відображення в конкретній професійній діяльності. Вони містять всі духовні цінності. Особливості професійних цінностей зумовлені роллю професії у житті суспільства і окремої людини. У зв'язку з цим, і дослідження вчених-педагогів спрямовані на виявлення позитивного ставлення вчителів і учнів, зокрема, до фізичної культури. Методологічно правильною є позиція тих дослідників, які ставлення майбутніх учителів до цінностей фізичної культури вивчають у комплексі їх ставлення до тих цінностей, що співвідносяться з цілями навчання і виховання підростаючого покоління [8].

Для багатьох молодих людей, особливо для студентів педагогічного закладу вищої освіти, різні аспекти і явища дійсності відображають конкретні цінності, оволодіння якими є метою їх діяльності. Ставлення до цінностей розуміється ще і як мотиваційно-ціннісні орієнтації особистості. Педагоги, як правило, бачать цінності у змісті освіти і тому розглядають їх тільки в структурі виховних відносин. Під виховними відносинами, в цьому випадку, розуміється сукупність взаємин між викладачем і студентом, наявність позитивних орієнтацій на цінності освіти [2].

Відсутність єдиного визначення ціннісних орієнтацій студентів обумовлена не тільки різними підходами до їх вивчення, а й складністю самого феномену, його функціональною і структурною близькістю до деяких інших компонентів свідомості: настанови, ставлення, спрямованості, мотивів, потреб, інтересів, поглядів, уявлень тощо. Цінність – результат загальносоціального розвитку, продукт соціокультури. Ціннісні орієнтації розглядаємо як результат інтеріоризації студентом суспільних цінностей.

Завдання виховання — забезпечити свідомий вибір студентом суспільних цінностей і формування на їх основі стійкої, несуперечливої індивідуальної системи ціннісних орієнтацій, здатної забезпечити саморегуляцію студента, мотивацію його поведінки і діяльності. В свою чергу, достатньо високий рівень сформованості ціннісної орієнтації дозволяє студенту адекватно сприймати і оцінювати явища і предмети, що оточують, встановлювати не тільки суб'єктивну цінність (для себе), а й об'єктивну (для всіх), тобто орієнтуватися в світі матеріальної і духовної культури суспільства. У цьому полягає одна з форм індивідуалізації та соціалізації студентів одночасно [6, с. 110].

Ціннісні орієнтації можна зобразити як складну, багаторівневу систему у зв'язку з різноманітною ієрархією цінностей, що лежать в її основі. Залежно від підстави розмежування можна виокремити такі групи цінностей [4]:

- цінності-предмети як об'єкти наших оцінок і цінності-значення, які самі є еталонами оцінок і є думками, переконаннями, уявленнями суб'єкта про те, що є цінністю;
- цінності матеріальні і духовні (пізнавальні, наукові, етичні, естетичні, фізичні тощо);
- цінності-норми, цінності-ідеали, цінності-засоби (за характером їх участі в регуляції поведінки);
- цінності професійні, суспільні, дозвілєві тощо (залежно від виду діяльності, в якій бере участь студент).

У зв'язку з цим, доцільно використовувати поняття «професійно ціннісні орієнтації» як сукупність ставлень студента до професійної діяльності, до самого себе як професіонала.

Варто виокремити найбільш загальні аспекти професійно ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, в які включені цінності фізичної культури [7]:

- цінності, що зумовлюють вільне самовизначення і самоствердження в професійній діяльності, відображені в її результатах і наслідках для суспільства, людей;
- цінності, що визначають якнайповнішу самореалізацію студента в праці відповідно до його здібностей і можливостей, що виявляються в задоволеності працею, умовами для самовдосконалення;
- цінності, що характеризують творчі можливості організації оптимального режиму й умов індивідуальної і колективної праці, що забезпечують високу продуктивність, самовіддачу, сприятливий соціально-психологічний клімат для студентів;
- цінності, що розкривають значущість використання рекреативно відновлювальних заходів у вільний час, здорового способу життя в цілому, під впливом яких підвищуються професійна надійність і дієздатність фахівця, формуються його соціальне здоров'я, оптимізм.

Професійна підготовка до діяльності передбачає розвиток певних якостей і властивостей у майбутнього фахівця, що неможливо формувати поза зразком, еталоном. Ним слугує професійний ідеал, в структурі якого представлені цінності фізичної культури: здоров'я, соматична зовнішність, функціональний стан, розвинені психофізичні здібності тощо. Він входить у загальну систему професійно-ціннісної орієнтації студента як вищий її компонент. Нормативний зразок ідеалу, відображений у кваліфікаційній характеристиці, постає як близька перспектива для студентів, ідеал для цілепокладання – як віддалена. Ідеал в усіх відношеннях багатше за норму, оскільки норма визначає дещо усереднене, а ідеал відображає зразковість.

Для того, щоб цілеспрямовано впливати на професійно ціннісну орієнтацію студентів, недостатньо повідомляти їм «готові» уявлення про цінності, розкривати перед ними об'єктивну значущість тих або інших форм життєдіяльності, професійної поведінки. Важливо так організувати реальний процес професійної підготовки, щоб ці цінності верифікувалися, перетворювалися на перевірені особистим досвідом реальні мотиватори соціально-професійної поведінки.

Будь-яка інформація ціннісного характеру сприймається особистістю крізь призму цієї спрямованості і доповнюється емоційним і поведінковим компонентами. Знаючи зміст ціннісної спрямованості індивіда, можна прогнозувати загальні лінії його соціально професійної поведінки в тривалій життєвій перспективі.

Формування професійно ціннісної орієнтації студентів є однією з найбільш важливих і відповідальних функцій освітнього процесу у ЗВО, потребує постійного звернення до аксіологічної проблематики в навчальній і позааудиторній діяльності з фізичного виховання, широкого взаємоузгодженого використання методів теоретичного і духовно-практичного впливу на свідомість і поведінку майбутніх фахівців.

Критеріями розвитку ціннісного ставлення студентів до фізичної культури є його зміст і діяльнісні характеристики. Зміст ціннісного ставлення студентів до фізичної культури відображає конкретні мотиви, ціннісні орієнтації та цілі особистості. Діяльнісні характеристики ціннісного ставлення студентів до фізичної культури відображають ступінь інтеріоризації й актуалізації її цінностей та їх вплив на особистісний та професійний розвиток майбутнього вчителя [5; 7].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження [1; 2; 4; 6; 12] дозволив сформулювати робоче визначення. *Ціннісне ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури* відображає єдність об'єктивного і суб'єктивного положення особистості майбутнього вчителя, є основою його професійної творчої діяльності, соціальної активності, фізкультурно-спортивної діяльності, здорового способу життя, що забезпечує цілеспрямовану роботу з саморозвитку і самозбагачення.

У структурі ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури ми виокремлюємо три компоненти: *когнітивний, емоційно-вольовий, поведінковий*.

Когнітивний компонент ставлення студентів до фізичної культури проявляється в усвідомленні майбутніми педагогами суспільної значущості цінностей фізичної культури, можливостей її педагогічного впливу на себе та інших людей. Відношення, що складаються між особою і цінностями фізичної культури, є вирішальною умовою процесу формування ціннісного ставлення в цілому. Когнітивний компонент охоплює рухову антиципацію; здатність до швидкого засвоєння складнокоординованих рухів; чуттєво-емоційне переживання своєї діяльності; сміливість у вирішенні поставлених рухових завдань; наполегливість, завзятість у досягненні мети; створення нових для себе рухових дій, комбінацій; високу культуру рухів; комбінування і перетворення рухових дій у зв'язку з конкретною ситуацією; розробку техніко-тактичних варіантів вирішення рухових завдань- ситуацій; нові методи вирішення рухових завдань.

Емоційно-вольовий компонент ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури є складовою професіоналізму майбутніх учителів, що відображає ступінь оволодіння педагогічною експресією, індивідуальним стилем емоційної поведінки вчителя, емоційно-психологічною стійкістю, вміннями емоційної регуляції та роботи з емоційним матеріалом у педагогічній діяльності,

управлінськими можливостями і методичними засобами формування педагогічної емоційності вчителя на різних етапах його професійного самовдосконалення.

Поведінковий компонент ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури розкриває міру активного прояву інтересу до фізично-спортивної діяльності, що знаходить відображення у поведінковій готовності майбутніх учителів та реальній діяльності, спрямованій на набуття позитивного досвіду активного застосування фізкультурно-спортивних знань, умінь і навичок у професійній діяльності.

З метою визначення *критеріїв і показників сформованості ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури* розглянемо зміст фізичної культури як сукупність мотиваційних цінностей, що мають велике значення для суспільства в цілому, колективів і для кожної особи окремо. Зі всього різноманіття цінностей нами виокремлені, перш за все, ті, що є найбільш важливими для майбутніх учителів. Під час їх конкретизації використовувалися матеріали інтерв'ювання та анкетних опитувань студентів педагогічного університету. Для більш глибокого дослідження кількісних і якісних аспектів питання, що вивчається, відповіді респондентів не обмежувалися жорсткими межами, що дозволило отримати більш повне уявлення про ті цінності, які мають для них специфічне значення. У відповідях студентів знайшли відображення такі явища і особливості фізкультурно-спортивної діяльності, що були для них особливо привабливими. Дослідженням було охоплено 243 студенти 1-4 курсів.

Ми згрупували *індикатори-цінності*, надавши їм умовних назв – «фізичний стан», «самосвідомість», «відчуття», «інтерес», «спосіб», «успіх». Таким чином, у кожній підгрупі залишилися тільки по три індикатори цінностей, яким студенти дали найбільш високі оцінки.

У процесі спілкування зі студентами ми уточнювали зміст ціннісного ставлення до фізичної культури, який вони вкладали в розуміння кожного з виокремлених індикаторів цінностей.

Перша група індикаторів «Фізичний стан» об'єднує три цінності фізичної культури. Перша цінність – «засіб зміцнення і відновлення здоров'я» – розуміється студентами як природний процес, участь в якому сприяє організації здорового способу життя. Другий індикатор цінності – «вміння та навички самовдосконалення» – розуміється студентами як оволодіння спеціальною системою теоретичних, методичних і практичних знань і вмінь, необхідних для вирішення питань особистого фізичного самовдосконалення. Третій індикатор цінності фізичного розвитку – «підвищення психофізичних можливостей» – розуміється студентами як спосіб активізації свого психофізичного стану.

Друга група індикаторів «Самосвідомість» – виокремлена на основі цінностей фізичної культури, що умовно об'єднані в групу «самосвідомість». Перший індикатор – «усвідомлення свободи володіння своїм тілом, знання і розуміння його можливостей» усвідомлення студентами значущості гармонійного розвитку всіх систем і функцій свого організму, що забезпечує прояв свободи в життєдіяльності. Другий індикатор цінності самосвідомості розуміється студентами як «усвідомлення своїх рухових можливостей», розвиток яких необхідний для координації рухів. До третього індикатора вищезгаданої цінності була віднесена цінність «загартування». Під цією цінністю студенти розуміли необхідність щоденних загартувальних процедур, що визначають необхідну стійкість організму як передумову повноцінної реалізації в життєдіяльності і професійній діяльності.

Третя група цінностей «Відчуття». Під першим індикатором майбутні вчителі розуміють радість, насолоду руховою діяльністю. Другий індикатор цінності розкривався ними як показник внутрішнього і зовнішнього стану особистості у процесі виконання різноманітних фізкультурно-спортивних видів діяльності. Третій індикатор сприймався як свідоме включеність у широку мережу життєрадісних переживань під час спостереження за спортивно-видовищними заходами.

У четверту групу «Інтерес» входять індикатори цінності таких трьох видів. Перший з них – необхідність оволодіння такою системою знань, умінь і навичок, що необхідна для роботи в педагогічному колективі. Друга цінність-індикатор сприймається ними як мотиваційно-ціннісне ставлення до занять з фізичної культури, що забезпечують формування і розвиток особистісних професійно значущих якостей. Третій індикатор цінності сприймався студентами як активність особистості, що виявляється в творчому підході до оволодіння фізкультурно-спортивною діяльністю.

Група цінностей «Спосіб» представлена також трьома індикаторами. Під цією цінністю майбутні вчителі розуміють психологічний контакт студентів у процесі фізкультурно-спортивної діяльності. Під другою – успішне формування позитивної взаємодії між викладачем і студентом, необхідної для вирішення освітньо-виховних завдань. Третій індикатор цінності характеризує розвиток комунікабельності студентів, необхідної для успішного виконання фізкультурно-спортивної діяльності.

Шоста група цінностей «Успіх» завершує нашу типологію. Її перший індикатор розуміється як завершальний етап занять, що виявляється в досягненні мети. Другий індикатор несе в собі поняття самоствердження, відчуття задоволеності собою і близьким оточенням. Третій індикатор сприймається

майбутніми вчителями як процес усвідомлення соціальної ролі професії вчителя, формування задоволеності вчительською професією, розвитку вольових якостей особистості.

Перераховані групи цінностей фізичної культури реалізуються в педагогічній діяльності інструментального типу. По суті, це цінності, що слугують засобом досягнення цілей виховання.

Формування ціннісного ставлення студентів до фізичної культури – цілеспрямований, багатогранний, суперечливий і в той же час цілісний процес, обумовлений сукупністю соціальних умов і чинників, що складають причину і рушійну силу його розвитку і становлення. Оскільки процес розвитку і становлення студента є результатом безлічі взаємозв'язків і взаємодій внутрішніх сфер особистості і зовнішніх обставин, то спостерігається прояв різноманіття чинників. Розрізняються чинники *зовнішні об'єктивні* і *внутрішні суб'єктивні*.

Під *об'єктивними* зазвичай маються на увазі такі *чинники*, що існують незалежно від волі і свідомості людини. Такими чинниками є матеріально-побутові умови, наявність вільного часу, якість постановки фізичного виховання у ЗВО, соціальні відносини, матеріально-технічна оснащеність освітнього процесу, умови життєдіяльності студентів, викладацький склад, соціальне забезпечення тощо. Об'єктивні чинники слугують своєрідним фундаментом для виникнення суб'єктивних чинників, що спрямовують, регулюють, стимулюють активність студентства і, навпаки, «гальмують» вплив негативних чинників, що призводять до пасивного ставлення до фізкультурно-спортивної діяльності.

Суб'єктивні чинники розглядаються як сукупність обставин, що залежать від свідомості людей, виховних впливів на людину. До них належать особливості індивідуальної свідомості студента, задоволеність обраною професією, морально-вольові якості особистості, інтереси, потреби, мотиви діяльності, ціннісні орієнтації й установки. До цього варто додати індивідуальні особливості студентів – стать, вік, сімейний стан, стан здоров'я, рівень фізичної підготовленості і розвитку.

Для навчальних занять переважаюче значення мають такі чинники: стан навчальної бази – 84,3%; стан здоров'я – 82,2%; особистість викладача – 80,7%; рівень вимог, що пред'являються, – 68,5%; спрямованість навчальних занять – 65,3%. Ставлення до позанавчальної фізкультурно-спортивної діяльності багато в чому визначається чинниками: особистість педагога-організатора – 86,2%; стан місць занять і змагань – 74,1%; стан використовуваного інвентаря й устаткування – 70,4%; відповідальність за участь у заходах – 69,5%.

В оцінці впливу суб'єктивних чинників студентами зазначається низький рівень усвідомленості впливу фізкультурно-спортивної діяльності на духовно-інтелектуальну сферу особистості. В процесі навчання спостерігається послідовне від курсу до курсу зниження в 2-3 рази значущості цієї групи чинників щодо мотивації студентів.

За силою свого впливу перераховані чинники зовсім неоднакові: одні є ведучими, інші мають менш істотне значення. Проте кожен з них на певному відрізку студентського життя може здійснити вирішальний вплив. Тому недооцінка, а тим більше ігнорування їх, може негативно позначитися на процесі формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів. Більш того, якої б сили дії не набував той або інший чинник, його роль залишиться незначною, якщо вплив матиме не взаємопов'язаний, а ізольований характер. Ось чому так важливо використати всю систему різних чинників, їх цілеспрямованість і узгодженість для досягнення поставленої мети.

Об'єктивним чинником розвитку і формування людини є і спадкові задатки, під якими розуміють первинну природну основу здатності, що ще не розвинулася, але дає про себе знати на перших порах діяльності. Природжені особливості проявляються в типологічних особливостях індивідів, що змінюються в процесі життєдіяльності. Ці типологічні особливості, будучи природженими властивостями, мають велике значення для особистісного розвитку. За умов орієнтації старшокласників на вибір педагогічної професії вивчення первинної природної основи навчальних (дидактичних), організаторських, комунікативних та інших здібностей особливо важливе, оскільки здатний до різноманітної педагогічної діяльності вчитель виховує здатного до різноманітної діяльності учня [7].

Суб'єктивні чинники – це свідомо діяльність людей, їх воля, організованість, дисциплінованість, енергія, необхідні для вирішення конкретних соціальних завдань. Вони визначаються об'єктивними умовами життя і праці людей. На сучасному етапі розвитку роль суб'єктивних чинників зростає, значно поширюється сфера їх впливу. До суб'єктивних чинників, що інтенсивно впливають на формування професійно-педагогічної спрямованості учнів, належать: діяльність держави, сім'я, загальноосвітня школа, педагогічні освітні заклади, громадські організації тощо. До суб'єктивних чинників, що активно впливають на вибір старшокласниками педагогічної професії, належить діяльність педагогічного ЗВО. Проблема набору студентів у педагогічні ЗВО, в її якісному і соціальному аспектах, належить до ключових проблем, без вирішення яких неможливо побудувати ефективну систему підготовки сучасного вчителя.

Таким чином, суб'єктивні чинники значно впливають на розвиток і формування особистості майбутнього вчителя. Цей вплив стає дієвішим, якщо враховуються сприятливі об'єктивні умови.

Відношення між об'єктивними і суб'єктивними чинниками в процесі формування у студентів ціннісного ставлення може мати характер однобічного зв'язку, взаємозв'язку і взаємодії. Перші два випадки говорять про наявність відношень, що відображають структуру процесу, а не його якість. Взаємодія ж характеризує активність процесу розвитку у старших школярів орієнтованості на вибір професії вчителя. Провідна роль належить взаємодії школи, сім'ї і педагогічного ЗВО за підтримки їх органами освіти.

Успішна мотиваційно-ціннісна орієнтація можлива лише за умови глибокого й усебічного вивчення об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на розвиток і виховання особистості майбутнього вчителя. Це обумовлено тим, що педагогічна діяльність, як ніяка інша, відображає зміни в суспільстві і сама сприяє цим змінам.

Врахування впливу різних чинників на особистість студента в процесі формування ставлення до цінностей фізичної культури засобами освітнього процесу і позааудиторної роботи є необхідною умовою визначення найбільш ефективних шляхів його вдосконалення. Одним з дієвих чинників, що впливають на розвиток мотиваційно-ціннісного ставлення до цінностей фізичної культури, є фізичне виховання. Воно є найважливішим складовим елементом виховання цілісної особистості. Заняття фізичною культурою і спортом – одна з тих форм свідомої людської діяльності, в якій проявляються й удосконалюються фізичні, психофізичні, моральні і соціальні якості особистості в їх єдності. П. Лесгафт говорив, що головним завданням вищої школи є розумова, фізична освіта молодшої людини, і моральний розвиток, що пов'язаний з нею [11]. У вищій школі фізичне виховання є невід'ємною частиною всього освітнього процесу і спрямоване на всебічний розвиток особистості студентів, забезпечення високої готовності до майбутньої професійної діяльності. Фізичне виховання в педагогічному ЗВО реалізується у формі навчальних занять, фізичних вправ, що входять у режим дня, самостійних занять фізичною культурою і спортом у позааудиторний час, масових оздоровчих, фізкультурних і спортивних заходів у вільний час і під час канікул. Під їх впливом у студентів формуються прикладні знання, рухові вміння, навички, фізичні, психофізіологічні, спеціальні якості, що забезпечують фізичну і професійну готовність до майбутньої трудової діяльності. Конкретна спрямованість фізичного виховання як предмета навчального плану визначається не лише загальними соціальними завданнями, яке воно покликане вирішувати в системі всебічного розвитку особистості, але і вимогами, що пред'являються спеціальністю, до оволодіння якої готується студент.

У процесі занять фізичною культурою у закладі вищої освіти задовольняються духовні потреби студентів, серед яких важливими є пізнавальні, етичні потреби, потреби в спілкуванні, розвитку активності і навичок раціональної соціальної поведінки [9]. Професія вчителя пред'являє високі вимоги не лише до його професійних якостей, але і до рівня здоров'я, фізичної підготовленості, дозволяє здійснювати багатогранну навчально-виховну роботу і громадську діяльність на високому рівні активності. Наявність міцного здоров'я, високого рівня розвитку фізичних якостей сприяє формуванню у студентів упевненості у своїх силах, оптимізму і життєрадісності, дозволяє досягти намічених цілей і повною мірою реалізувати отримані у ЗВО знання, вміння і навички в практичній діяльності.

Безтурботне ставлення молоді до свого здоров'я і фізичного розвитку пояснюється, по-перше, поглядами на фізичну культуру, її громадську і особисту цінність, що неправильно склалися ще в шкільному віці; по-друге, мало дієвою пропагандою засобів масової інформації, органів охорони здоров'я; по-третє, в структурі ціннісних орієнтацій цінності здоров'я, фізичних якостей, рухових навичок і вмінь, краси людського тіла значно поступаються культурним, моральним та іншим цінностям; по-четверте, недостатніми знаннями, що є основою переконання про незначну роль фізичної культури у формуванні особистості на відміну від її інтелектуального розвитку.

Ось чому потрібна цілеспрямована робота всіх інститутів виховання, особливо школи, спрямована на формування позитивного, свідомого ставлення до свого здоров'я з самого раннього віку. Школярів необхідно привчати дотримуватися режиму розумової і фізичної праці, відпочинку, особистої гігієни так само, як правильно сидіти за партою. В рішенні цих завдань велика роль шкільного учителя, а основна суть вимог до педагога, на думку А. Макаренка, зводиться до обов'язків вихователя бути завжди і скрізь для своїх вихованців зразком поведінки. Випускники педагогічних закладів вищої освіти мають бути озброєні необхідними знаннями, педагогічними вміннями і навичками, що дозволяють їм впроваджувати засоби фізичної культури в життя дітей [8].

Цілі і завдання професійної спрямованості фізичного виховання в педагогічних закладах вищої освіти детерміновані специфікою характеру, змісту та умовами вчительської праці, різноманітною і складною виховною діяльністю. Окрім наявності міцного здоров'я і фізичної підготовленості, випускники педагогічних університетів мають бути озброєні необхідними знаннями, вміннями і навичками, що дозволяють їм впроваджувати здоровий спосіб життя серед учнів, організовувати і проводити спортивно-масові заходи з ними [11].

Таким чином, фізичне виховання в педагогічних закладах вищої освіти розглядається як ефективний засіб соціального і професійного становлення майбутнього фахівця, його фізичної досконалості. Фізична

культура лише тоді сприятиме формуванню особистості студента, коли вона вписана в контекст його морального розвитку, відповідає його громадській спрямованості [5].

Успіхи вищої школи в сфері фізичного виховання студентів значною мірою залежать від того, наскільки активно і свідомо беруть участь самі студенти в цьому процесі, від їх ставлення до фізичного виховання як навчального предмета. При цьому під ставленням мається на увазі прояв ними суджень, дій і почуттів до фізкультурно-спортивної діяльності.

Мотиваційно-ціннісні орієнтації особистості на активно позитивне ставлення до фізичної культури в усіх сферах життєдіяльності відображають сформовану потребу в ній, систему знань і переконань, що організують і спрямовують її пізнавальну і практичну діяльність. Потреби – головна спонукальна, спрямовуюча і регулююча сила поведінки; система мотивів, що виникає на їх основі, визначає спрямованість особистості, стимулює і мобілізує її на прояв активності; ставлення «задає» предметну орієнтацію, соціальну конкретність реалізації фізичної культури в життєдіяльності; ціннісні орієнтації відображають сукупність ставлень особистості; емоції виступають основним інструментом встановлення цінності фізичної культури і найважливішим компонентом ціннісних орієнтацій; знання визначають кругозір особистості; переконання – спрямованість її оцінок, поглядів.

За умов формування цього компонента необхідно так організувати реальний процес життєдіяльності студентів, щоб ціннісні уявлення перетворювалися на перевірені особистим досвідом реальні мотиви соціально-професійної поведінки, брали участь у побудові життєвих планів особистості, що організують і спрямовують її активність. Потрібна своєрідна аксіологічна концепція життя, в якому фізична культура має сенс життєвої цінності, організована в єдину систему особистісно ціннісного ставлення до життя. Механізм розвитку цього процесу полягає в тому, що ціннісні орієнтації, проходячи крізь своєрідний фільтр самосвідомості, диференціюються або на рівні «знання», або на рівні «особистісного сенсу». Далі, заломлюючись крізь умови реальної життєдіяльності і досвіду, вони розчленовуються на підтверджені і непідтверджені, на ті, що реально управляють діями і вчинками особистості, і на ті, що зберігаються в її свідомості, дозволяючи орієнтуватися в системі нормативних вимог, що пред'являються соціальним оточенням. Процес формування можна вважати таким, що відбувся, якщо ціннісні орієнтації, перевірені особистим досвідом, перетворилися на реальні мотиватори соціально-професійної поведінки особистості.

Фізичне вдосконалення як компонент відображає такий рівень здоров'я, психофізіологічних і фізичних можливостей особистості, її пластичної свободи, що дозволяють їй якнайповніше реалізувати свої сутнісні сили, успішно і необмежено брати участь у необхідних суспільству і бажаних для неї видах трудової і громадської діяльності без моральних і психофізичних витрат, посилює її адаптивні можливості і, на цій основі, зростання соціальної віддачі [6]. Процес цей суто індивідуальний. Міра фізичного вдосконалення визначається тим, наскільки воно «відкрите» якісним змінам за допомогою обраного виду і способу фізкультурно-спортивної діяльності відповідно до морфофункціональних, соціально-психологічних особливостей особистості.

Отже, аналіз спеціальної літератури [5; 6; 7; 11] показує, що дослідники проблем фізичної культури і її формування в умовах вищої школи виокремлюють групи цінностей, дотримуючись двох підходів. Перший пов'язаний з використанням змісту основних ланок педагогічної діяльності, коли визначаються чотири групи цінностей: цілі, способи, мотиви, результати в їх логічному взаємозв'язку. Другий спирається на схему взаємозв'язків основних компонентів поняття «фізична культура»: свідомість, почуття, воля, мотиви, інтереси, поведінка. Ставлення до цінностей фізичної культури групуються залежно від змісту їх об'єктів. У зв'язку з цим, основними ознаками типів ставлення до цінностей фізичної культури виступають свідомість, почуття інтересу і поведінка, що фактично відтворюється в умовах педагогічного процесу закладу вищої освіти. Критеріями розвитку ціннісного ставлення студентів педагогічного університету до фізичної культури є його зміст і діяльнісні характеристики. Зміст ціннісного ставлення студентів до фізичної культури відображає конкретні мотиви, ціннісні орієнтації і цілі особистості. Діяльнісні характеристики ціннісного ставлення студентів до фізичної культури відображають міру інтеріоризації й актуалізації її цінностей та їх вплив на особистісний і професійний розвиток майбутнього вчителя.

Виявлені об'єктивні зовнішні і суб'єктивні внутрішні чинники, що диференційовано впливають на формування ціннісного ставлення студентів до фізичної культури. Для більшості зовнішніх чинників характерний нерівнозначно виражений вплив на ставлення студентів до фізичної культури залежно від форми організації процесу фізичного виховання у педагогічному закладі вищої освіти. В оцінці впливу суб'єктивних чинників студентами важливим є врахування впливу фізкультурно-спортивної діяльності на духовно-інтелектуальну сферу особистості студента.

Таким чином, знаючи взаємодію зовнішніх і внутрішніх чинників і міру їх впливу на мотиваційно-ціннісне ставлення студентів до фізичної культури, можна забезпечити управління цим процесом шляхом підбору адекватних засобів, форм і методів, що дозволяють залучати майбутніх учителів до активної фізкультурно-спортивної діяльності.

Література

1. Архангельский Л.М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности. Москва: Знание, 1978. 64 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: у двох книгах. Книга перша. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 278 с.
3. Волошина О.В. Роль моральних відносин між учителем і учнями в навчально-виховному процесі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Випуск 41. Вінниця, 2014. С.66-70.
4. Галузяк В. М. Ціннісні орієнтації в структурі особистісних чинників педагогічного спілкування. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія»*. Випуск 29. Вінниця, 2009. С. 86-92.
5. Ільченко А.І. Ціннісне ставлення особистості до різних складових фізичної культури. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*. Вип. 15. Кн. 1. 2011. С. 431-438.
6. Мудрик В.І. Теоретико-методологічні засади визначення ціннісного ставлення та якостей особистості. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів і студентів України: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції: у 2-х томах*. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. Т.ІІ. С. 108-111.
7. Мудрик В., Леонов О., Ільченко А. Організаційно-методичні основи фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2010. 192 с.
8. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. *Шкільний світ*. 2010. №33 (545). С.3-36.
9. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 3 грудня 1993 р. № 3809-ХІІ. URL: <http://www.rada.gov.ua>
10. Холковська І.Л. Ціннісні установки педагога на творчу самореалізацію в професійній діяльності. *Особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців соціономічних професій в умовах трансформації суспільства: монографія* / В.І. Шахов, О.М. Паламарчук, В.М. Галузяк [та ін.] Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. С. 213-234.
11. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. Ч.1. 272 с.
12. Ярмаченко М. Ціннісна орієнтація: Педагогічний словник / За ред. М.Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. С. 514.

References

1. Arhangel'skij L.M. Cennostnye orientacii i нравственное развитие lichnosti. [Value orientations and moral development of personality]. Moskva: Znanie, 1978. 64 s.
2. Bekh I.D. Vykhovannia osobystosti: u dvokh knykhakh. Knyha persha. Osobystisno-orientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnolohichni zasady. [Personality education: in two books. Book one. Personality-oriented approach: theoretical and technological principles]. Kyiv: Lybid, 2003. 278 s.
3. Voloshyna O.V. Rol moralnykh vidnosyn mizh uchitelem i uchniamy v navchalno-vykhovnomu protsesi. [The role of moral relations between teacher and students in the educational process]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykholohiia*. Vypusk 41. Vinnytsia, 2014. S.66-70.
4. Haluziak V. M. Tsinnisni oriantatsii v strukturi osobystisnykh chynnykiv pedahohichnoho spilkuvannia. [Value orientations in the structure of personal factors of pedagogical communication]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.Kotsiubynskoho. Serii: «Pedahohika i psykholohiia»*. Vypusk 29. Vinnytsia, 2009. S. 86-92.
5. Ilchenko A.I. Tsinnisne stavlennia osobystosti do riznykh skladovykh fizychnoi kultury. [The value attitude of the individual to the components of physical culture]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 15. Kn. 1. 2011. S. 431-438.
6. Mudryk V.I. Teoretyko-metodolohichni zasady vyznachennia tsinnisnoho stavlennia ta yakosti osobystosti. [Theoretical and methodological principles of determining the values and qualities of personality]. *Suchasni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu shkoliariv i studentiv Ukrainy: materialy Kh Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii: u 2-kh tomakh*. Sumy: SumDPU im. A.S. Makarenka, 2010. T.II. S. 108-111.
7. Mudryk V., Leonov O., Ilchenko A. Orhanizatsiino-metodychni osnovy fizychnoho vykhovannia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv: monohrafiia. [Organizational and methodological bases of physical education of students of higher educational institutions]. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2010. 192 s.
8. Prohrama vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi v Ukraini. [The program of education of children and student youth in Ukraine]. *Shkilnyi svit*. 2010. #33 (545). S.3-36.
9. Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy vid 3 hrudnia 1993 r. [On physical culture and sports: Law of Ukraine]. # 3809-KhII. URL: <http://www.rada.gov.ua>
10. Kholkovska I.L. Tsinnisni ustanovky pedahoha na tvorchu samorealizatsiiu v profesiinii diialnosti. [Values of the teacher on creative self-realization in professional activity]. *Osobystisno-profesiyni rozvytok maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii v umovakh transformatsii suspilstva: monohrafiia* / V.I. Shakhov, O.M. Palamarchuk, V.M. Haluziak [ta in.] Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 2018. S. 213-234.
11. Shyian B.M. Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia shkoliariv. [Theory and methods of physical education of schoolchildren]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2001. Ch.1. 272 s.
12. Yarmachenko M. Tsinnisna oriantatsiia: Pedahohichni slovyk [Value orientation: Pedagogical dictionary] / Za red. M.D. Yarmachenka. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2001. S. 514.